

Юридичні науки

УДК 347.962

Хмиз Мар'яна Василівна

доктор філософії в галузі права

Львівський університет бізнесу та права

Хмыз Марьяна Васильевна

доктор философии в области права

Львовский университет бизнеса и права

Khmyz Mariana

PhD in Law

Lviv University of Business and Law

ORCID: 0000-0003-3553-8022

ПРАВОВІ РИЗИКИ СУДОВОЇ ЖУРНАЛІСТИКИ В УКРАЇНІ
ПРАВОВЫЕ РИСКИ СУДЕБНОЙ ЖУРНАЛИСТИКИ В УКРАИНЕ
LEGAL RISKS OF JUDICIAL JOURNALISM IN UKRAINE

Анотація. За результатами вивчення та узагальнення судової практики України у статті досліджуються правові ризики судової журналістики, і на основі цього зроблені відповідні висновки.

Ключові слова: суддя, суд, засоби масової інформації, демократичне суспільство, правові ризики, судова журналістика, юридична відповідальність за неповагу до суду.

Аннотация. По результатам изучения и обобщения судебной практики Украины в статье исследуются правовые риски судебной журналистики, и на основе этого сделаны соответствующие выводы.

Ключевые слова: судья, суд, средства массовой информации, демократическое общество, правовые риски, судебная журналистика, юридическая ответственность за неуважение к суду.

Summary. *Based on the results of the study and generalization of the judicial practice of Ukraine, in the article examines the legal risks of judicial journalism, and on this basis the relevant conclusions are made.*

Key words: *judge, court, mass media, democratic society, legal risks, judicial journalism, legal responsibility for contempt of court.*

Як відомо, головним правовим ризиком судової журналістики є судові позови, які може подати позивач внаслідок оприлюднення матеріалів (або інформації) про судовий процес і які, на думку позивача, заподіяли йому шкоди (матеріальної і/або моральної) [1, с. 52]. Під правовими підставами позову доцільно розуміти зазначену в позовній заяві нормативно-правову кваліфікацію обставин, якими позивач обґрунтовує свої вимоги [2].

У Законі України «Про інформацію» від 02.10.1992 р. № 2657-ХІІ (із змінами та доповненнями) [3] зазначено, що «інформація – будь-які відомості та/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді. ... Порухення законодавства України про інформацію тягне за собою дисциплінарну, цивільно-правову, адміністративну або кримінальну відповідальність згідно із законами України» [3].

В контексті цього з'ясовано, що позови можуть надходити від сторін спору і від суддів з приводу таких правопорушень:

«– плямування честі та гідності – за поширення неправдивих чи викривлених відомостей. Наприклад, журналіст сказав, що «Х вчинив вбивство» перед ухваленням судового рішення або перед тим, як минув термін апеляційного оскарження;

– втручання в приватне життя – за поширення правдивих даних персонального характеру про приватну особу. Скажімо, працівник ЗМІ написав, що «позивачка П. розлучалася чотири рази»;

– інші дії, що зачіпають законні інтереси сторін чи судді. Наприклад, журналіст опублікував фото сторін без їхньої згоди» [1, с. 52] (М. Буроменський, О. Сердюк, І. Підкуркова).

Тут доцільно також зазначити, що «інформація про фізичну особу (персональні дані) – відомості чи сукупність відомостей про фізичну особу, яка ідентифікована або може бути конкретно ідентифікована» (п. 1 ст. 11 Закону України «Про інформацію» [3]).

Водночас М. Буроменський, О. Сердюк та І. Підкуркова [1] дотримуються думки, що «особливу увагу належить звернути на судові позови від суддів внаслідок того, що оприлюднено матеріали з критикою їхнього рішення чи натяками на корупцію. До позовів можуть призводити також журналістські розслідування, де йдеться, скажімо, про розкішне життя судді, яке не відповідає його платні. Такі матеріали можуть правити за підставу для позову й від інших посадових осіб. Але якщо позов подає суддя, інші судді дуже лояльно ставляться до свого колеги. В цьому й полягає різниця між позовами від суддів і позовами від інших посадових осіб. Якщо апеляційні суди часто скасовують рішення нижчих судів на користь, скажімо, народного депутата проти газети, то зазвичай вони цього не роблять, якщо позивачем є суддя. Останніми роками в справах проти ЗМІ найбільші суми компенсації за моральну шкоду суд визначив саме у справах за позовами суддів, і вся судова вертикаль аж до Верховного Суду їх підтримала» [1, с.52–53].

За результатами досліджень наукових праць [1; 4–7] з'ясовано, що:

1. Спілкування працівника ЗМІ з суддями має відбуватися з огляду на роль суду в державі та суспільстві. В США, наприклад, журналісти не мусять виявляти особливу, порівняно з іншими посадовими особами, повагу до суддів.

2. Можливість доступу журналістів чи окремих представників ЗМІ до судових засідань, судових рішень і матеріалів судового процесу є

нормою судочинства в кожному демократичному суспільстві. Поряд з тим, у багатьох європейських державах зі сталою демократією, наприклад, на відміну від США, дотримання відповідних правил ставлення до суду та судді з боку ЗМІ вважають важливим чинником підтримання авторитету суддів.

Так, у ст. 10 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року [8], ратифікованої Законом України від 17.07.1997 р. № 475/97/-ВР (із змінами та доповненнями) [9] зазначено, що:

«1. Кожен має право на свободу вираження поглядів. Це право включає свободу дотримуватися своїх поглядів, одержувати і передавати інформацію та ідеї без втручання органів державної влади і незалежно від кордонів. Ця стаття не перешкоджає державам вимагати ліцензування діяльності радіомовних, телевізійних або кінематографічних підприємств.

2. Здійснення цих свобод, оскільки воно пов'язане з обов'язками і відповідальністю, може підлягати таким формальностям, умовам, обмеженням або санкціям, що встановлені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадської безпеки, для запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я чи моралі, для захисту репутації чи прав інших осіб, для запобігання розголошенню конфіденційної інформації або для підтримання авторитету і безсторонності суду» [8].

Тут заслуговує на увагу також параграф 34 Європейського суду з прав людини у справі «Прагер і Обершлік проти Австрії» (Prager and Oberschlick v. Austria) [1, с. 53]: «Діяльність судів, які є гарантами права і місія яких у правовій державі є особливою, потребують довіри з боку суспільства. Тому їх належить захищати від безпідставних нападів, тим більше, що обов'язок не висловлюватися публічно забороняє суддям, яких критикують, на них реагувати» [10; 11].

Сьогодні законодавство України встановлює досить жорсткі правила захисту суду. Відповідно до Конституції України [12], право на інформацію та свободу вираження може бути обмежене законом для підтримання авторитету й неупередженості правосуддя (ст. 34). Частина 3 ст. 129 Конституції України [12] встановлює загальне правило: «За неповагу до суду чи судді винні особи притягаються до юридичної відповідальності» [12]. Особливості юридичної відповідальності винних осіб за неповагу до суду представлені у дисертації Н. Коновалової [5]. В контексті цього, заслуговує на увагу наукова праця Н. Коновалової у співавторстві з науковим керівником Р. М. Скриньковським «Практичні питання застосування ст. 185-3 Кодексу України про адміністративні правопорушення (прояв неповаги до суду) при здійсненні судочинства» [13], де представлено науково-практичний коментар до ст. 185-3 КУпАП [14], а також сформульовано висновки і зазначено, що посилення правового захисту суддів від проявів неповаги в Україні і дотримання законодавства України щодо оприлюднення судової інформації – є тими головними завданнями, які сьогодні разом повинні вирішувати державна влада, юридичне співтовариство і ЗМІ; журналістам потрібно зважати на те, що судові рішення може бути оскаржене тощо. Недотримання цих вимог може обернутися судовим позовом і компенсацією моральної та матеріальної шкоди, включаючи і за розголошення персональних даних без згоди особи [1–18].

Водночас доцільно також зазначити, що відповідно Кодексу України про адміністративні правопорушення [14], стаття 185-3 КУпАП передбачає штраф або адміністративний арешт терміном від однієї до п'ятнадцяти діб за те, що журналіст (чи будь-хто) порушує порядок під час судового засідання.

Поряд з тим, виходячи з аналізу практики Європейського суду з прав людини, можна виокремити такі основні критерії допустимості і

необхідності критикувати суд [15]: а) наявність суспільного інтересу (Право критикувати суд необхідно розглядати як засіб, що забезпечує законний інтерес суспільства бути поінформованим про функціонування судової влади); б) наявність фактичного підґрунтя щодо критичних висловлювань; в) критика не може мати особистого характеру (Зауваження, зроблені у залі судових засідань, там і залишаються та гарантують високий рівень толерантності до критики. В інших випадках необхідно уникати зауважень, які призводять до необґрунтованих особистих нападів, що не мають прямого відношення до фактів справи).

Таким чином, за результатами аналізу теорії та практики [1–18] можна стверджувати, що:

1. Судова журналістика має важливе суспільне значення, оскільки в демократичному суспільстві професійне висвітлення судової проблематики – запорука громадського контролю судової гілки влади.

2. В Україні можна виділити дві групи проблем. З одного боку, судді не мають чітких уявлень про демократичні стандарти взаємодії з ЗМІ та навичок поведінки в таких ситуаціях. З іншого – журналісти не завжди обізнані зі специфічними правилами висвітлення судової проблематики. Принцип незалежності та неупередженості суду визначає специфічні обмеження та ризики для ЗМІ у висвітленні судової проблематики.

3. Свобода ЗМІ, як невід’ємна складова свободи виявлення поглядів, має винятково важливе значення в суспільстві, що базується на верховенстві права. Свобода виявлення поглядів (а отже, й свобода ЗМІ) може підлягати обмеженням, запроваджуваним з такою метою: для захисту репутації та прав інших людей; для підтримання авторитету суду; для забезпечення безсторонності та неупередженості суду. Висвітлюючи судову проблематику, належить дотримуватися тих специфічних норм українських законів, які мають стосунок до спілкування з суддями. Доцільно також відмітити, що сьогодні таких норм у законодавстві

України немає ані щодо відносин ЗМІ з органами законодавчої влади, ані щодо відносин ЗМІ з органами виконавчої влади чи з Президентом України.

4. Створення ефективної системи взаємодії судів і ЗМІ є одним з пріоритетних напрямків демократизації в сучасній Україні. Не можливо забезпечити справедливе та ефективне судочинство, якщо воно не є відкритим для громадськості.

5. Журналіст може називати імена фізичних осіб у тому разі, якщо існують незаперечні докази того, що така інформація є суспільно значущою, тобто є предметом суспільного зацікавлення, і якщо право громадськості знати таку інформацію переважає право на захист приватності. Свобода слова має узгоджуватися з іншими правами людини, передусім – з правом особи на справедливий та неупереджений суд.

6. За неповагу до суду чи судді винні особи, включаючи журналістів, притягаються до юридичної відповідальності.

Література

1. Буроменський М., Сердюк О., Підкуркова І. Основи судової журналістики: посібник для журналістів. Київ, 2009. 72 с.
2. Незгода суду з правовим обґрунтуванням позовної заяви не є підставою для визнання її неподаною і повернення позивачу, а є надмірним формалізмом – КЦС ВС // Офіційний веб-сайт Верховного Суду, 28 квітня 2020 р. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/presentation/news/931344/> (дата звертання: 01.05.2021 р.).
3. Про інформацію: Закон України від 02.10.1992 р. № 2657-XII (із змінами та доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text> (дата звертання: 01.05.2021 р.).
4. Європейські та міжнародні стандарти у сфері судочинства. Київ, 2015.

- 708 с. URL: https://vkksu.gov.ua/userfiles/doc/perelik-dokumentiv/EU_Standarts_book_web-1.pdf (дата звертання: 01.05.2021 р.).
5. Коновалова Н. Т.. Юридична відповідальність винних осіб за неповагу до суду: дис. ... доктора філософії: спец. 081 – Право (наук. кер. – Р. М. Скриньковський) / Заклад вищої освіти «Львівський університет бізнесу та права». Львів. 208 с.
 6. Коновалова Н. Т. Демократичні стандарти взаємодії судів та ЗМІ // Модернізація та наукові дослідження: парадигма інноваційного розвитку суспільства і технологій: Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 24–25 січня 2020 р.) / ГО “Інститут інноваційної освіти”; Науково-навчальний центр прикладної інформатики НАН України. Київ: ГО “Інститут інноваційної освіти”, 2020. С. 166–169. doi: <http://doi.org/10.5281/zenodo.3633843>
 7. Заяць О. С., Коновалова Н. Т., Петрончак Ю. О. Доступ журналістів до судових засідань з розгляду цивільних справ // Суспільні, соціально-економічні та політико-правові детермінанти сталого розвитку України: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Львів, 29 січня 2020 р.). Львів: ГО “Прості питання”, 2020. Т. 2. С. 3–6. doi: <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.3642916>
 8. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року: Ратифіковано Законом України від 17.07.1997 р. № 475/97/-ВР (із змінами та доповненнями). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004 (дата звертання: 01.05.2021 р.).
 9. Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р., Першого протоколу та протоколів 2, 4, 7, 11 до Конвенції: Закон України від 17.07.1997 р. № 475/97/-ВР (із змінами та доповненнями). URL:

- <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/475/97-%D0%B2%D1%80#Text>
(дата звертання: 01.05.2021 р.).
10. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Прагер і Обершлік проти Австрії» (Prager and Oberschlick v. Austria), Страсбург, 26 квітня 1995 року. URL: <https://europeancourt.ru/resheniya-evropejskogo-suda-na-russkom-yazyke/prager-i-obershlik-protiv-avstrii-prager-and-obershlick-v-avstria-postanovlenie-evropejskogo-suda/> (дата звертання: 01.05.2021 р.).
 11. Фулей Т.І. Застосування практики Європейського суду з прав людини при здійсненні правосуддя: Науково-методичний посібник для суддів. 2-ге вид. випр., допов. Київ, 2015. 208 с. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/4/7/232716.pdf> (дата звертання: 01.05.2021 р.).
 12. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. (із змінами та доповненнями). URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звертання: 01.05.2021 р.).
 13. Коновалова Н. Т., Скриньковський Р. М. Практичні питання застосування ст. 185-3 Кодексу України про адміністративні правопорушення (прояв неповаги до суду) при здійсненні судочинства // Path of Science. 2019. Vol. 5, No 12. P. 1001–1010. doi: <http://dx.doi.org/10.22178/pos.53-2>
 14. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Кодекс України від 07.12.1984 р. № 8073-Х (із змінами та доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10> (дата звертання: 01.05.2021 р.).
 15. Анпілова А. С. Право критикувати суд у практиці Європейського Суду з прав людини // Права людини і демократія: Зб. наук. ст. за матеріалами наук. конф. (м. Харків, 15.05.2018 р.). Харків, 2018. С.

- 57–61. URL: <http://dspace.nlu.edu.ua/handle/123456789/15138> (дата звертання: 01.05.2021 р.).
16. Буроменський М., Сердюк О., Підкуркова І. Суди у відносинах з журналістами та ЗМІ: Посібник для суддів. Київ, 2008. 64 с.
17. Коновалова Н. Т. Адміністративні стягнення за вчинення правопорушень проти правосуддя в Україні // Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Серія економічна. Серія юридична. 2019. Вип. 23. С. 142–147. doi: <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.3659205>
18. Коновалова Н. Т. Зарубіжний досвід законодавчого врегулювання юридичної відповідальності за неповагу до суду (судді) // Міжнародний науковий журнал “Інтернаука”. Серія: “Юридичні науки”. 2020. № 1(23). С. 34–44. doi: <https://doi.org/10.25313/2520-2308-2020-1-5579>